

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Обґрунтовано актуальність розробки та реалізації стратегічних пріоритетів формування системи забезпечення економічної безпеки сектору малого підприємництва в Україні. Визначені структурні та інституціональні загрози розвитку національної економіки унаслідок недоліків системи забезпечення економічної безпеки малого бізнесу. Встановлено базові характеристики системного підходу до державної політики забезпечення економічної безпеки малого підприємництва як сектору національного господарства. Ідентифіковані стратегічні пріоритети формування системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва держави.

Ключові слова: мале підприємництво, сектор національного господарства, система формування, економічна безпека, стратегічні пріоритети забезпечення.

YU. A. POPOVICHENKO

Lviv institute for interregional academy of personnel management, Lviv, Ukraine

ELEMENTS OF ENTREPRENEURSHIP SUBJECTS FINANCIAL AND ECONOMICAL SAFETY STRATEGY STRENGTHENING

Abstract – The actuality of strategic priorities of the economic security in the sector of small entrepreneurship in Ukraine providing system development and realization is grounded.

The structural and institutional threats of national economy development are certain as a result of lacks of the economic security in small business system providing. Base descriptions of the systems approach to the public policy of economic security in small entrepreneurship providing as to the sector of national economy are set.

Strategic priorities of the economic security in small entrepreneurship system forming providing are identified.

Keywords: small entrepreneurship, sector of national economy, forming system, economic security, strategic priorities of providing.

Постановка задачі. Розвиток вітчизняного національного господарства характеризується істотними структурно-інституціональними недоліками, які знижують потенціал його конкурентоспроможності та перешкоджають швидкому, якісному і ефективному посткризовому відновленню. Вони проявляються у надмірних структурних деформаціях та диспропорціях розміщення капіталу і продуктивних сил, просторового соціально-економічного розвитку, недостатності інституціонального забезпечення, значної нерациональності структури економіки в кількісному та якісному аспектах. Вказані проблеми носять системний характер. Відтак, їх подолання потребує застосування принципів дієвості та комплексності державної політики у сфері структурно-інституціональних реформ. Саме тому важливе стратегічне значення має ідентифікація та обґрунтування стратегічних пріоритетів формування системи забезпечення економічної безпеки вітчизняного малого підприємництва.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми державного управління та регулювання розвитку сектору малого підприємництва приділено багато уваги у працях вітчизняних і зарубіжних науковців – І. Аніщенка [1], З. Варналія [2], Т. Васильціва [3], А. Гаврилюка [4], А. Горбунова [5], М. Єрмошенка [6], В. Зянька [7], М. Камлика [8], А. Козаченко [9] та ін.

Виділення невирішених частин. Проте, проблема економічної безпеки малого підприємництва носить системний характер та потребує застосування системного підходу до її вирішення із урахуванням найбільш важливих її структурно-функціональних елементів, застосуванням функцій, прогнозуванням і плануванням її розвитку, дотриманням необхідної послідовності державної політики, усвідомленням економічної безпеки малого підприємництва підсистемою функціонування і розвитку національної економіки, формуванням системних взаємозв'язків та побудовою організаційної структури управління.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення та обґрунтування стратегічних пріоритетів формування системи забезпечення економічної безпеки сектору малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний підприємницький сектор малого підприємництва належним чином не реалізує покладених на нього завдань і функцій щодо створення ВВП, розвитку реального сектору та зміцнення конкурентоспроможності економіки, забезпечення зайнятості та високих соціальних стандартів праці і якості життя населення, не виступає достатнім чинником місцевого розвитку. Як причиною, так і наслідком цього є нерациональність його структури, що позначається й на недосконалості структурних та інституціональних співвідношень у системі національного господарства.

Втім, наголосимо на тому, що якщо провести порівняльний аналіз структури підприємницького сектору в Україні та економічно розвинених державах, то побачимо найбільш значимі відмінності саме в розвитку і соціально-економічній та суспільній ролі сектору малого бізнесу. Відтак, ще більш негативними виглядають тенденції до подальшої ділової деактивності населення, зменшення кількості діючих малих підприємств і фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, зниження часток сектору малого підприємництва у макроекономічних та соціальних детермінантах розвитку України.

Об'єктивними причинами цих явищ є і складність конкурентного середовища, і висока вартість

обслуговування та недоступність фінансово-інвестиційних ресурсів, і організаційно-професійна неготовність вести власну справу, і відсутність вільних приміщень чи земельних ділянок, і надмірність вітчизняного оподаткування бізнесу, і брак кадрів належного професійно-кваліфікаційного рівня. Втім, найбільш визначальною є проблема низького рівня економічної безпеки малого підприємництва та недостатність (не без перебільшення буде зазначити – відсутність) державної політики її гарантування.

Звичайно, органи державної влади не зобов'язані гарантувати тому чи іншому суб'єкту комерційної господарської діяльності її безпечність. Це завдання навіть більшою мірою покладається безпосередньо на суб'єкта господарювання, його засновників чи партнерів по бізнесу, афільовані структури. Але, якщо влада сформована з представників конкурентів, створює преференції (або адекватно не протидіє) для суб'єктів великого бізнесу (передусім у сфері оподаткування), не забезпечує рівних умов господарювання і доступу до ресурсів усіх економічних агентів, її адміністративні та контролюючі «послуги» є джерелом значних (за обсягами та кількістю) трансакційних витрат, а справжні дії з «реальної» (не декларативної) підтримки започаткування бізнесу, його становлення і розвитку практично відсутні, то за таких умов втрачаються стимули до приватного підприємництва, різко зменшується кількість та частка новостворених, скорочується кількість діючих та обсяги господарської діяльності суб'єктів малого бізнесу, зменшується зайнятість у цьому секторі. Саме такі тенденції характерні для подальшого погіршення структури вітчизняного підприємницького сектору та національної економіки загалом.

Отже, важливий висновок про вирішення (принаймні часткове) проблеми зміцнення системи забезпечення економічної безпеки у секторі малого підприємництва України стосується побудови державної політики у цій сфері на засадах системності. Саме тому позитивно, що у стратегічних програмних документах найвищого рівня державної ієрархії «...основними пріоритетами реформ на 2012-2013 рр. визнаються забезпечення захисту та реалізації прав власності, дотримання правил конкуренції, дерегуляція, скасування недієвих і витратних дозвільних процедур і процедур нагляду й контролю, забезпечення сприятливості, стабільності та прогнозованості економіко-правового і макроекономічного середовища в країні».

Але попри ці гучні заяви орієнтири та засоби їх досягнення державної політики у сфері розвитку та економічної безпеки малого підприємництва залишаються такими ж як і 15-20 років тому.

По-перше, про необхідність покращення системи забезпечення економічної безпеки підприємництва у стратегічних чи програмних планових документах держави не згадується взагалі (в Україні продовжують прийматися національна, регіональні та місцеві програми підтримки малого підприємництва, закони та інші нормативно-правові акти, які стосуються виключно державного регулювання чи сприяння розвитку підприємництва, тобто про безпеку бізнесу ні у назвах, ні у положеннях цих документів не згадується).

По-друге, у державних, регіональних та місцевих програмах підтримки підприємництва продовжують плануватися (та у кращому випадку - реалізовуватися) заходи за усталеними напрямками, як от – удосконалення нормативно-правової бази, формування єдиної державної регуляторної політики, активізація фінансово-кредитної і інвестиційної підтримки, створення інфраструктури розвитку малого підприємництва, впровадження регіональної політики розвитку малого підприємництва. Схожий принцип збережено і у Посланні Президента України до Верховної Ради України, де пріоритетними напрямками визначені удосконалення дозвільної діяльності, системи державного нагляду і контролю, започаткування практики публічних консультацій з бізнесом, удосконалення системи державного управління і закупівель. Але ж ці напрями майже не корелюють із вирішенням проблем забезпечення рівності у конкуренції, захистом права власності, забезпеченням плановості розвитку малого підприємництва.

По-третє, в Україні все ще залишається відсутнім належний контроль з боку держави і покарання за порушення у системі забезпечення економічної безпеки підприємництва (і про це не згадується у державних стратегіях та програмах), передусім таких суб'єктів відносин у цій сфері, як державні службовці, інші суб'єкти господарської діяльності (у т. ч. неформального сектору), елементи інституціонального середовища.

Необхідність застосування системного підходу при дослідженні проблем економічної безпеки неодноразово обґрунтовувалася науковцями, а мета застосування системного підходу здебільшого пояснювалася раціональним поєднанням різних методичних підходів для всестороннього вивчення об'єкта безпеки і вироблення рекомендацій з її забезпечення, поділом цілісного об'єкта безпеки як явища на окремі структурні та функціональні складові, системним врахуванням суб'єктів, об'єктів, механізмів, цілей та засобів державної політики.

У випадку визначення основи та побудови цілісної державної політики системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва як сектору національного господарства застосування системного підходу необхідне для врахування найбільш важливих елементів системи безпеки малого бізнесу, застосування функцій, прогнозування і планування її розвитку, дотримання необхідної послідовності державної політики (рис. 1).

Більше того, системний підхід створює можливості для ефективнішого управління системою включно з процесами в її рамках, оптимізуючи при цьому систему в цілому та підвищуючи ефективність функціонування її підсистем і взаємодії між ними. Системний підхід є прикладною основою загальної теорії систем, методологією проектування, загальною концептуальною основою, науковим методом та принципом

дослідження, при якому методологія управління охоплює увесь спектр проблеми (систему загалом), а не лише його окремі частини.

В сучасних умовах уповільнення темпів розвитку малого підприємництва визріла необхідність застосування програмно-цільового методу до концентрації зусиль центральних, регіональних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій на виконанні пріоритетних завдань зростання ділової активності та підвищення ефективності у секторі малого підприємництва. При цьому стратегічною метою державної політики має стати формування економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності з високим рівнем захищеності економічних інтересів суб'єктів малого підприємництва за для їх розвитку, підвищення економічної ефективності, фінансової стійкості та ліквідності господарювання, покращення ролі в соціально-економічному розвитку України.

Напрями розробки і реалізації програм мають враховувати: 1) удосконалення відносин державних структур та суб'єктів підприємництва; 2) розвиток справедливого та рівного конкурентного середовища; 3) покращення бізнес-середовища; 4) усунення проявів рейдерства та злочинів по відношенню до суб'єктів малого підприємництва; 5) розвиток інтелектуально-кадрового потенціалу суб'єктів малого бізнесу. Їх заходи стосуються дерегуляції комерційної господарської діяльності та захисту економічних інтересів представників бізнесу; розширення можливостей доступу до господарських ресурсів та ринків; підтримки структурно-функціональних напрямів безпечного розвитку суб'єктів підприємництва; розбудови ділової інфраструктури, у т. ч у сфері юрисдикційної форми захисту прав і власності; розширення між секторальної та міжгалузевої підприємницької співпраці; розвитку корпоративно-соціальної відповідальності бізнесу; покращення системи інформаційної підтримки, запровадження діагностики та моніторингу безпеки малого підприємництва.

Рис. 1. Базові характеристики системного підходу до державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва як сектору національного господарства

Досягнення стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва потребує створення необхідного для цього інституційного середовища, а також належного організаційного підкріплення та економічного стимулювання.

Покращення системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва є також важливою передумовою розвитку сільських територій України. Але досягнення цієї мети потребує реалізації сукупності заходів у рамках державної політики, спрямованих на впровадження програм безпеки малого підприємництва та її інфраструктури, підвищення ефективності планування і програмування розвитку малого бізнесу, стимулювання реалізації потенціалу провідних для територій видів економічної діяльності, покращення фінансового та лізингового забезпечення підприємництва у малих містах та сільських поселеннях, формування економічних стимулів для створення локальних інтегрованих виробничих систем, горизонтальної та вертикальної кооперації підприємств, покращення інвестиційного клімату на сільських територіях держави.

Ефективне управління системою забезпечення економічної безпеки малого підприємництва потребує розробки відповідного нормативно-методичного забезпечення та запровадження практики постійно діючого її моніторингу і діагностики.

Безпека є категорією системною і динамічною, залежить від пріоритетів її гарантування, численних зовнішніх та внутрішніх чинників зміни ситуації в державі, економіці, суспільстві, соціальній сфері, регіональних та місцевих особливостей державного управління і розвитку підприємництва. Тому не доцільно зосереджуватися на вузькоспеціалізованому підході до моніторингу і функціональної діагностики системи забезпечення економічної безпеки підприємництва, а здійснювати їх за структурно-функціональними напрямками безпеки, суб'єктами впливу на економічні інтереси представників малого бізнесу, елементами внутрішньої структури безпеки, етапами бізнес-процесу підприємницької діяльності, рівнем реалізації ризиків посткризового відновлення економіки та об'єктивними недоліками малих підприємств.

Моніторинг (як процес збору, формування та узагальнення даних) та діагностика (як встановлення діагнозу і визначення методів та засобів покращення стану системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва) базуються на інформаційному забезпеченні, сформованому із значень (фактичних та граничних і їх порівняння) індикаторів безпеки, підібраних за такими групами параметрів, як: 1) економічна незалежність суб'єктів малого бізнесу; 2) їх стабільність та стійкість, ефективність функціонування; 3) захищеність економічних інтересів; 4) захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз; 5) здатність суб'єктів та сектору малого підприємництва до розвитку.

Найбільш важливі напрями моніторингу та діагностики видається доцільним сформувати навколо елементів внутрішньої структури системи забезпечення економічної безпеки сектору малого підприємництва. Це і відповідатиме концептуальним засадам державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки держави, і дозволить гармонійно на їх основі врахувати й інші не менш важливі аспекти – характеристики безпеки.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Для ефективного вирішення завдань формування і розвитку в Україні системи забезпечення економічної безпеки малого підприємництва необхідно реалізувати такі стратегічні пріоритети державної політики: 1) удосконалення планування і програмування економічної безпеки розвитку сектору малого підприємництва; 2) реалізація комплексу заходів з покращення фінансово-економічного стану та ефективності суб'єктів малого підприємництва; 3) формування сприятливого бізнес-середовища для започаткування і здійснення підприємницької діяльності; 4) побудова організаційної структури забезпечення економічної безпеки сектору малого бізнесу; 5) розвиток ресурсного забезпечення безпеки; 6) упровадження постійно діючого моніторингу і контролю економічної безпеки сектору малого підприємництва.

Досягнення цих пріоритетів потребує створення необхідного інституційного базису (елементами якого є норми, правила та об'єкти інфраструктури, а головне призначення – забезпечення координації діяльності та функціонування суб'єктів системи економічної безпеки малого підприємництва і виконання покладених на них функцій) та організаційно-економічного середовища (організації системи управління в аналізованій сфері, утворення необхідного порядку, забезпечення її організованості та впорядкування, а також застосування економічних механізмів та важелів у макроекономічній, податковій, фінансово-кредитній, інвестиційній, інноваційній, виробничій, зовнішньоекономічній та інших сферах задля стимулювання розвитку економічних процесів і явищ у наперед спланованому руслі).

В подальших дослідженнях необхідно сконцентрувати зусилля на обґрунтуванні тактичних рішень та заходів щодо посилення економічної безпеки малого підприємництва в Україні.

Література

1. Аніщенко І. В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І. В. Аніщенко, Ю. Б. Пінчук // Економіка та держава. – 2005. – № 10. – С. 29-33.
2. Варналій З. С. Мікрокредитування малого підприємництва: монографія / З. С. Варналій, С. Г. Дрига, Л. Л. Тарангул. – Ірпінь: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 144 с.
3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008 – 386 с.
4. Гаврилук А. М. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / А.М. Гаврилук // Економіка та держава . – 2005. – № 10. – С. 43-45.
5. Горбунов А. А. Взаимодействие властных и предпринимательских структур: теория и практика : моногр. / А. А. Горбунов, Г. И. Касаткин ; под ред. А. А. Горбунова / СПб. : МФИН, 2005. – 368 с.
6. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави : національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : моногр. / М. М. Єрмошенко. – К. : ВЦ КНТЕУ, 2001, – 309 с.
7. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво : сутність, механізми і форми розвитку : монографія / В. В. Зянько. – Вінниця : Універсам-Вінниця, 2008, – 397 с.
8. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 431 с.
9. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

1. Anishchenko I. V., Pinchuck Yu. B. Otsinka efektyvnosti realizatsii ta finansove zabezpechennia program rozvytky malogo biznesy v regioni, *Ekonomika ta derzhava*, 2005, Vol. 10, pp. 29-33.
2. Varnaliy Z. S., Dryga S. G., Tarangul L. L. *Microkredytvannia malogo pidpreymnytstva*, Irpin': VPTs Kyivskiy Universitet, 2008.
3. Vasylytsiv T. G. *Ekonomichna bezpeka pidpreymnytstva Ukrainy: strategiya ta mehanizmy zmitsnennia*, Lviv: Aral, 2008.
4. Gavryliuk A. M. Formoovannia systemy upravlinnia ekonomichnoyu bezpekoju pidpreymnytstva, *Ekonomika ta derzhava*, 2005, Vol. 10, pp. 43-45.
5. Gorbunov A. A., Kasatkin G. I. *Vzaimodeystvie vladnyh i predprinimetskikh struktur: teoriya i praktika*, Sanktpeterburg: MFIN, 2005.
6. Yermoshenko M. M. *Finanova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zagrozy, strategiya zabezpechennia*, Kyiv: VTs KNTEU, 2001.
7. Zan'ko V. V. *Innovatsiynе pidpreymnytstvo: sytnist', mehanizmy I formy rozvytky*, Vinnytsia: Universum, 2008.
8. Kamlyck M. I. *Ekonomichna bezpeka pidpreymnytskoi diyal'nosti*, Kyiv: Atika, 2005.
9. Kozachenko A. V., Ponomariov V. P., Liashenko A. N. *Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya: sushchnost' I mehanizm obespecheniya*, Kyiv: Libra, 2003.

Рецензія/Peer review : 1.4.2014 р. Надрукована/Printed : 11.6.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. заступник директора Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові Васильців Т.Г.

УДК 005.591.452:658

О.С. КРАВЧЕНКО

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

У статті представлено основні фази процесу трансформації бізнес-моделі підприємства на основі операцій злиття або поглинання та визначено зміст кожної з них. Визначено основні критерії оцінки альтернативності сценаріїв об'єднання підприємств при трансформації бізнес-моделі підприємства ініціатора угоди злиття або поглинання. Розглянуто основні методичні підходи оцінки ефективності операцій злиття та поглинання. Визначені можливі види інтеграції при здійсненні трансформації бізнес-моделі підприємства в залежності від поставлених цілей.

Ключові слова: бізнес-модель, трансформація, інтеграційна стратегія розвитку, операції злиття і поглинання, фази процесу трансформації, сценарії можливої трансформації, види інтеграції.

E.S. KRAVCHENKO

Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF ENTERPRISE BUSINESS MODEL TRANSFORMATION FOR IMPLEMENTING INTEGRATED DEVELOPMENT STRATEGIES

The paper presents the main phases of the process of transformation of business models based on mergers and acquisitions and defining the content of each. The main criteria for evaluating alternative scenarios of combining enterprises in the transformation of enterprise business model initiating a merger or acquisition transaction were defined. The basic methodological approaches for evaluating the effectiveness of mergers and acquisitions were disclosed. In the article identified the possible types of integration in the implementation of the transformation of the enterprise business model depending on their goals.

Keywords: business model transformation, integration of strategy, operations, mergers and acquisitions, phase transformation, scenarios of possible transformation, types of integration.

Постановка задачі. Кожне підприємство є самостійним у альтернативному виборі шляхів власного розвитку і, у своєму розпорядженні, має певні внутрішні та зовнішні механізми зростання. Внутрішні реалізуються шляхом вдосконалення діючої бізнес-моделі підприємства (на основі усунення проблем в кожному структурному блоці бізнес-моделі) та підвищення якості управління кожним бізнес-процесом, що в результаті сприяє підвищенню вартості підприємства [6]. Зовнішні механізми в більшості реалізуються за рахунок зовнішніх інвестицій, у тому випадку, коли керівництво підприємства цілком усвідомило необхідність та доцільність трансформації його діючої бізнес-моделі шляхом популярних останнім часом інтеграційних процесів злиття або поглинання.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання здійснення операцій злиття та поглинання широко висвітлені в працях закордонних вчених, серед яких слід відзначити розробки А. Дамодарана, Т. Коупленда, Т. Колера, Дж. Муррін, Ф.Ч. Еванса, П. Гохана, А.Чарі та інших провідних вчених. Однак, їх розробки орієнтовані на особливості функціонування закордонних підприємств та потребують внесення значних коректувань, враховуючи специфіку практичної діяльності вітчизняних підприємств. Найявні в російській літературі розробки із організаційних та методичних основ злиття та поглинання, які стали об'єктом досліджень таких вчених як: С.Г. Вагіна, І.Г. Владимирової, А.С. Волкової, Ю.В. Іванова, Ю.В. Ігнатишина, М.Г. Іонцева, А.Е. Молотникова, С.В. Савчук, В.В. Уварова та інших, продовжують бути предметом гострих дискусій з боку практиків та вимагають внесення значних